

Marita Vanhala

KUVAILEVA KIRJALLISUUSKATSAUS ERITYISTÄ TUKEA
TARVITSEVAN, ALAKOULUIKÄISEN, HAASTAVA KÄY-
TÖKSISEN ASPERGER-LAPSEN TUESTA KUNTOUTTA-
VASSA ARJESSA

Kuntoutus ohjauksen ja -suunnittelun koulutusohjelma

Kuntoutuksen ohjaaja

2016

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

KUVAILEVA KIRJALLISUUSKATSAUS ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAN, ALAKOULUIKÄISEN, HAASTAVAN KÄY- TÖKSISEN ASPERGER-LAPSEN TUESTA KUNTOUTTA- VASSA ARJESSA

Vanhala Marita
Satakunnan ammattikorkeakoulu
kuntoutusohjauksen ja -suunnittelun koulutusohjelma
elokuu 2016
Ohjaaja: Koivuniemi Merja
Sivumäärä: 25
Asiasanat: Lasten kuntoutus, toimintakyky, Asperger, kuntouttava arki

Opinnäytetyön pyrkimyksenä oli koota ja tuoda esille kirjallisuuskatsauksen keinoin miten kuntouttavassa arjessa kyetään tukemaan alakouluikäistä erityistä tukea tarvitsevaa haastava käytöksistä Asperger- lasta. Työn tavoitteena oli koota ja tuoda esille tietoa Aspergerista ja Asperger-lapsen arjen haasteista sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille ja opiskelijoille, jotka työskentelevät Asperger-lasten kanssa.

Opinnäytetyön pyrkimyksenä oli toteuttaa kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus koostui neljästä vaiheesta: tutkimuskysymyksen muodostaminen, aineiston keruu, aineiston kuvailu ja tulosten tarkastelu.

Aineisto rajattiin vuosiin 2006-2016. Tutkimusaineistoa kerättiin tietokannoista Terveysportti ja Melinda. Näiden lisäksi suoritettiin manuaalinen tiedonhaku Google Scholarista sekä käytettiin Kotkan kaupungin kirjastopalveluita. Hakusanoina käytettiin Asperger, Asperger-lapsi, kuntouttava arki, kuntoutus ja toimintakyky. Aineiston sisäänottokriteereihin kuului se, että niiden tuli koskea Asperger-lapsen kuntoutusta ja/tai kuntouttavaa arkea.

Kirjallisuuskatsauksen tulosten perusteella sain tuloksena sen, että kuntouttavassa arjessa kyetään tukemaan erityistä tukea tarvitsevaa alakouluikäistä haastava käytöksistä Asperger-lasta luomalla arkeen päivästruktuurit, selkeät toimintaohjeet sekä opettamalla kommunikointikeinoja.

1 LITERATURE REVIEW REHABILITATING EVERYDAY LIFE SUPPORT ON THE FUNCTIONALITY OF AN ASPERGER- CHILD IN CONTEXT OF CHALLENGING BEHAVIOR.

Vanhala, Marita
Satakunta University of applied sciences
Degree Programme in Rehabilitation Counselling and Planning
October 2016
Director: Merja Koivuniemi
Number of pages:25

Keywords: Childrens rehabilitation, functionality, Asperger, rehabilitating everyday life

The purpose of the thesis was to produce a compact literature review on the support of rehabilitating everyday life on the functionality of an Asperger-child in context of challenging behavior. The aim was to bring information for students and professionals in social and health services who work with children having the Asperger-syndrome.

The research method was descriptive literature review having four phases: forming the research hypothesis, collection of the material description of the material and analysis of the results.

The material was limited to the time period 2006-2016. It was collected from the following databases: Terveystieto, and Melinda. In addition, manual search was made by using Google, Google Scholar and advantage was taken of the library services of the city of Kotka. Key words used were Asperger, Asperger-child, rehabilitating everyday life, rehabilitation and ability to function.

The result of the literature review was that the rehabilitating everyday life for an elementary school age Asperger-child with challenging behavior impacts the child's ability to apply information from his/her surroundings, and improves interaction and social skills. In rehabilitating everyday life routines, clear instructions, teaching of communication methods and strengthening of acceptable behavior enable the reduction of Asperger-child's challenging behavior.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 LASTEN KUNTOUTUS	6
2.1 Kasvatuksellinen kuntoutus	7
2.2 Lasten autismikuntoutus	8
3 TOIMINTAKYKY	9
4 ASPERGER	10
5 KUNTOUTTAVA ARKI	12
6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	13
7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	14
7.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus	14
7.2 Sisällön analyysi tutkimusmenetelmänä	14
7.3 Aineiston hankinta	15
8 TULOKSET	16
8.1 Haastava käytöksen AS-lapsen kohtaaminen ja tukeminen	20
9 YHTEENVETO JA POHDINTAA	23
9.1 Opinnäytetyön luotettavuus	24
9.2 Johtopäätökset	24
9.3 Ammatillinen kasvu	25
LÄHTEET	26

1 JOHDANTO

Opiskelen kuntoutuksen ohjaajaksi ja työskentelen tällä hetkellä sosiaalialalla perhekuntoutuksen parissa. Toivon, että opinnäytetyöni antaa minulle uudenlaista näkökulmaa työhöni lasten, nuorten ja perheiden parissa.

Lasten parissa työskentelevän kuntoutuksen ohjaajan on hyvä ymmärtää mitä tarkoittaa, kun lapsi tarvitsee erityistä tukea. Lasten kuntoutusta ei voida tarkastella pelkästään lääkinällisen, sosiaalisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen näkökulmasta vaan kuntoutuksessa on otettava huomioon lapsen kehitys sekä toimintakyky.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten; vammaisten tai sairaiden elämä koostuu samanlaisista toiminnoista kuin muidenkin lasten elämä. Näiden lasten elämään kuuluu kuitenkin erityistä toimintaa jota toteuttavat lukuisat ammatti-ihmiset. Erityistä tukea tarvitseva lapsi perheineen on usein kuntoutuspalvelujen käyttäjä. (www.kuntoutusportti sivut, 2016.)

Opinnäytetyössäni etsin vastauksia miten kuntouttavassa arjessa kyetään tukemaan erityistä tukea tarvitsevaa haastava käytöksistä Asperger-lastaa. Työssäni tarkastelen alakouluikäisiä AS-lapsia, sillä yleisimmin AS-diagnoosi annetaan lapselle 8-vuotiaana.

Aspergerin oireyhtymä on autismin kaltainen tila, joka ilmenee henkilön vaikeutena olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kielellisessä ja ei-kielellisessä sekä rajoittuneina ja toistuvina toimintoina ja erikoisina mielenkiinnonkohteina. Aspergerin oireyhtymässä on kyse laaja-alaisesta kehityksen häiriöstä, tosin joillakin alueilla älyllistä kapasiteettia voi löytyä paljonkin. (Kerola, Kujanpää, & Timonen 2009, 180.)

Opinnäytetyöni toteutan yhteistyössä Satakunnan Ammattikorkeakoulun kanssa.

2 LASTEN KUNTOUTUS

Kuntoutus on tukea, sitoutumista ja yhteistyötä, jonka pyrkimyksenä on parantaa kuntoutujan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä. Kuntoutuksella tuetaan ihmisten itsenäistä selviytymistä ja hyvinvointia arjessa. Kuntoutuksen tavoitteena on myös edistää kuntoutujan osallistumismahdollisuuksia ja työllistymistä. (www.kuntoutusportti-sivut, 2016.)

Lääkinnällinen kuntoutus tukee yksilön fyysistä ja psyykkistä toimintakykyä ja puhtaankin toimintakykykuntoutuksesta tai toimintakykyä ylläpitävästä kuntoutuksesta. Ammatillinen kuntoutus tukee yksilön mahdollisuuksia säilyttää tai saada hänelle soveltuva työ. Sosiaalinen kuntoutus tukee henkilön sosiaalista toimintakykyä mm. yleistä osallistumista. Kasvatuksellinen kuntoutus tukee vammaisen tai vajaakuntoisen lapsen tai aikuisen kasvatusta ja koulutusta. (www.kuntoutusportti-sivut, 2016.)

Kuntoutuksen tarkoituksena on, että kuntoutuja löytää omien toiveiden mukaisen elämäntavan. Kuntoutujan kuntoutumisprosessia kuvataan usein kasvu- tai oppimisprosessiksi, jonka myötä ihminen löytää itsestään uusia voimavaroja ja hänen tietonsa ja taitonsa lisääntyvät. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 16.)

Aikuisten ja lasten kuntoutuksessa lähtökohdat ovat erilaiset. Aikuisten kuntoutuksessa on yleensä kyse toimintojen uudelleen oppimisesta tai menetetyntoimintakyvyn palauttamisesta. Lapsen kuntoutuksen lähtökohtana on kehityksen tukeminen ja oppiminen. Lasten kuntoutukselle ei ole olemassa yksiselitteistä määrittelyä. Kuntoutus on lakisääteisesti jaettu lääkitieteelliseen, sosiaaliseen ja kasvatukselliseen kuntoutukseen. Lasten kuntoutuksessa kehitys- ja kasvu ympäristöjen keskinäinen suhde ja toiminta (arjen käytännöt ja kuntoutuksen keinot) ovat merkityksellisiä. Vuorovaikutussuhteet esimerkiksi kodin ja päivähoiton, kodin ja koulun tai kodin ja kuntoutukselta vastuullisen tahon välillä ovat lapsen kannalta merkityksellisiä. Se miten lapsen kanssa toimitaan kotona, päivähoitossa tai koulussa ja mitä lapselta vaaditaan ei ole yhdentekevää. Lapsen kannalta merkityksellistä on se, miten yhdensuuntaista toimintaa on kodissa, koulussa tai päivähoitossa. (www.kuntoutusportti-sivut, 2016.)

Kaikilla lapsilla tulee olla elämässään oikeus iloon. YK:n lasten oikeuksien julistuksen (1989) määrittelee että kaikilla lapsilla tulee olla mahdollisuus osallistua leikkiin, koulutukseen, harrastuksiin ja sosiaaliseen elämään toimintakyvyn rajoitteista huolimatta. Erityistä tukea tarvitsevalla lapsella ja hänen perheellään on oikeus saada tarvitsemaansa apua ja tukea, jonka avulla kyetään edistämään lapsen kehitystä ja osallistumista. Tuen laatu ja määrä vaihtelevat lapsen ja perheen tilanteen mukaan. (Launiainen & Sipari 2011, 6.)

Lapsen kuntoutuksen määrittely ei ole yksiselitteistä. Yleisimmin kuntoutus liitetään erilaisiin terapioihin, mutta käytännössä kyse on erillisten toimenpiteiden summaa merkittävästi laajemmasta kokonaisuudesta. Kuntoutuksessa on käytetty jakoa lääkinnällinen, sosiaalinen, ammatillinen ja kasvatuksellinen kuntoutus, mutta nykypäivänä pyritään kokonaisuuteen, jossa on keskiössä henkilön toimintakyky sekä henkilön ja ympäristön välinen vuorovaikutus. Lapsen ja perheen näkökulmasta kuntoutusta ei ole mielekästä määrittää lapsen kasvusta ja kehityksestä erillisenä toimintana hänen omassa ympäristössään. (Launiainen & Sipari 2011, 8.)

Lapsen kehitykseen vaikuttaa oleellisesti perhe. Jokaisessa perheessä on oma toimintakulttuuri. Lasten kuntoutuksessa toimintaperiaatteena on perhelähtöisyys. Perhelähtöistä työtä ja yhteistyötä vanhempien kanssa voidaan tehdä lukuisilla eri asenteilla ja tavoilla. Perhelähtöisessä toiminnassa korostetaan kumppanuutta, vuorovaikutuksen tasavertaisuutta ja vanhempien aktiivista osallistumista. Yhteistyö edellyttää lapsen toimintaympäristön tuntemusta. Lasten vanhempien yhteistyössä korostuu ammattilaisen sekä vanhemman asiantuntijuus. Perhelähtöisyys huomioi myös jokaisen perheen omat toimintatavat. Perheen vanhemmilla on oikeus määritellä yhteistyöhön osallistuminen. Asiantuntijoiden tehtävä on auttaa vanhempia osallistumaan sekä vaikuttamaan yhteistyöhön lapsensa ja perheensä parhaaksi. (Sipari 2008, 18.)

2.1 Kasvatuksellinen kuntoutus

Lasten kasvatuksellisella eli pedagogisella kuntoutuksella tarkoitetaan erityislapsen kasvatusta ja koulutusta, johon tarvitaan erityisjärjestelyjä. Kuntoutuksen tavoitteena on lapsen yksilöllisyyden ja elämänhallinnan kehittäminen kasvatuksen ja opetuksen keinoin. Kasvatuksellinen kuntoutus sisältää kaikki tukimuodot joilla pyritään voittamaan vammaisuuden ja pitkäaikaissairauden aiheuttamat kehitykselliset esteet. Kasvatuksellinen kuntoutus menee paljolti päällekkäin erityisopetuksen ja vammaisten lasten varhaiskasvatuksen ja hoidon kanssa. (www. kuntoutusportti sivut, 2016.)

Lapsen kasvatuksellisen kuntoutuksen tehtäväalueen laajuuden vuoksi sen toiminnassa tarvitaan tietoa ja osaamista monilta eri sektoreilta. Varhaisvuosien erityispedagogiikan tehtävä on lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen arjessa. Lasten kuntoutuksessa on toiminnallisesta näkökulmasta kyse oppimisesta silloin kun kyseessä on uuden oppimisen kehityksen tukeminen. Kehitykseen liittyvä oppiminen liitetään psykologian tieteenalaan. Tieteenalan perustana on havainto -, muisti- ja ajattelutoimintojen muotoutuminen. (Sipari 2008, 16.)

2.2 Lasten autismikuntoutus

Autismikirjon häiriöillä tarkoitetaan lasten kehityksen häiriöitä, joiden oireisiin kuuluu poikkeavuudet molemminpuolisessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja viestinnässä. Autismiin liittyy hyvin laaja-alaista toimintakyvyn heikkenemistä ja tämä tulee esiin arjen toiminnoissa, sosiaalisessa kanssakäymisessä ja oppimisessa. Tunne-elämän häiriöt kuten ahdistus, pelko, uni ja syömishäiriöt sekä haastavakäyttäytymisen raivokohtauksineen kuuluu autismikirjon häiriöihin. Autismin kirjon häiriöistä tavallisimmat ovat lapsuusiän autismi ja Aspergerin oireyhtymä. Autismiin ei tunneta parantavaa hoitoa, koska kyse on monialaisesta etiologialtaan epäyteneisestä neurologisesta häiriöstä. Kokonaisvaltaisen kuntoutuksen avulla voidaan oireita lieventää ja haastavaa käyttäytymistä vähentää. Kuntoutuksen keinoin kyetään vahvistamaan vuorovaikutus ja kommunikointi taitoja. Lisäksi haastavaan käyttäytymiseen ratkaisuja haastavia tilanteita analysoimalla. Lääkehoidolla voidaan löytää myös keinoja

auttaa, mutta haittavaikutusten vuoksi sitä on käytettävä harkiten. (Koskentausta, Sauna-aho, Varkila-Saukkola 2013.)

Erilaisia kuntoutuksellisia lähestymistapoja pidetään nykyisin tärkeimpinä autistisen lapsen tai nuoren kehitystä tukevin ja arjen elämää helpottavina keinoina. Suomessa ei ole mikään yksittäinen kuntoutusmenetelmä saanut hallitsevaa asemaa. Erilaisia kuntoutusmenetelmiä yhdistellään yksilöllisten tarpeiden mukaan.

Yleensä kuntoutuksessa huomiota kiinnitetään kommunikointiin ja vuorovaikutukseen, sosiaalisten taitojen edistämiseen sekä oman käyttäytymisen säätelyn vahvistamiseen. Kuntoutuksessa tärkeänä nähdään lapsen tai nuoren ja hänen perheensä sekä hänen kanssaan päivittäin toimivien henkilöiden ja asiantuntijoiden yhteistyö. Suomessa autismikuntoutus on painottunut erityispedagogiseen kuntoutukseen.

Lähipiirin osallistumista autismikuntoutukseen pidetään tärkeänä kuntoutuksen onnistumisen kannalta. Tärkeätä onkin, että perheellä sekä päivittäin perheen kanssa toimivilla henkilöillä on riittävästi tietoa autismista ja autististen henkilöiden kanssa toimimisesta sekä autistisen henkilön toimintakykyä tukevista keinoista. (Koskentausta, Sauna-aho, Varkila-Saukkola 2013.)

3 TOIMINTAKYKY

Lapsen kuntoutuksessa on kysymys yksilön ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen muutoksesta. Lasten kuntoutuksen tavoitteena on mahdollistaa lapselle hyvä toimintakyky, jotta hän selviytyy mahdollisimman itsenäisesti arjessaan.

(www.kuntoutusportti sivut, 2016.)

Kuntoutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa on tärkeätä tunnistaa vammaisten ja sairaiden ihmisten todelliset tarpeet ja se, että saadaan riittävästi tietoa yksilön toimintakyvystä ja toimintarajoitteista. Tiedon avulla voidaan kehittää palveluita ja tutkia niiden vaikuttavuutta. (Ekman 2015, 22.)

Lapsen toiminnallista terveyttä kuvaa Maailman terveysjärjestö WHO (2007) ICF-CY kansainvälisen luokituksen avulla. Luokitus määrittää lapsen toimintakyvyn, toiminnanrajoitteet ja terveyden ottaen huomioon lapsen kehityksen sekä iänmukaisen toiminnan. ICF-CY:n luokittelussa toimintakyky muodostuu lääketieteellisen terveydentilan, ruumiin toimintojen ja rakenteiden, suoritusten, osallistumisen sekä ympäristö- ja yksilötekijöiden välisestä vuorovaikutuksesta. (www.kuntoutusportti-sivut, 2016.)

ICF-luokituksen mukaan lapsen toimintakykyä tarkastellaan sen kaikilla ulottuvuuksilla eli yksilön kehon, yksilöllisten suoritusten ja yhteisöllisen osallistumisen tasolla. Lapsen vammaisuus tai sairaus ei vääjäämättä estä hänen osallistumistaan. Lapsen toimintakykyisyyden ja osallistumisen kannalta sekä edistäviä että estäviä vaikutuksia voidaan nähdä lapsen ympäristössä. Näin lapsen toimintakyky nähdään häneen itseensä liittyvien tekijöiden, toimintaan liittyvien tekijöiden ja ympäristötekijöiden vuorovaikutuksena. ICF-CY-luokitus antaa käyttökelpoisen lähestymistavan yksittäisen lapsen kokonaistilanteen hahmottamiseksi ja kuntoutuksen tavoitteiden asettamiseksi. (Launiainen & Sipari 2013, 87.)

4 ASPERGER

Aspergerin oireyhtymä kuuluu lasten laaja-alaisiin kehityshäiriöihin. Oireyhtymälle ominaista on toisten ihmisten tunnetilojen ymmärtämiseen vaikeus ja siitä johtuvat kommunikaatio-ongelmat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Oireyhtymä on saanut nimensä sen ensimmäisenä kuvanneen itävaltalaisen Hans Aspergerin mukaan. Aspergerin oireyhtymää pidetään autististen häiriöiden lievänä muotona. Aspergerin oireyhtymän omaavien oireiden voimakkuus vaihtelee hyvin lievistä vakavaasteiseen. Autistisesta häiriöstä poiketen Aspergerin oireyhtymässä ei ilmene merkittäviä kielellisiä älyllisten toimintojen jälkeensä jääneisyyttä. Päinvastoin monet Aspergerin oireyhtymän omaavat lapset ja nuoret ovat keskimäärin älyllisesti normaaleja, usein myös lahjakkaita. Noin joka sadannelle lapsella diagnosoidaan Aspergerin oi-

reyhtymä. Aspergerin oireyhtymä on kehityksellinen häiriö, jonka syyt ovat osin tuntemattomia. Perinnöllisten tekijöiden tiedetään näyttävän jonkinlaista osaa oireyhtymän synnyssä. (Huttunen 2015.)

Aspergerin oireyhtymässä ja muussa lievässä autismissa on kyse autonomisen eli tahdosta riippumattoman hermoston toiminnan poikkeavuudesta. Poikkeavuus voi aiheuttaa häiriöitä stressinsietokyvyssä, muistitoiminnoissa sekä elimistön vuorokausi-rytmissä. Myös aistiyliherkkyydet ja motoriset koordinaatiohäiriöt kuuluvat oireyhtymään. Aspergerin oireyhtymä voi näyttäytyä ulospäin esimerkiksi katsekontaktin, kehonkielen sekä äänenkäytön, puheilmaisun lievinä poikkeavuuksina. Oireyhtymän omaavilla runsaat aistiärsykkeet ympäristössä ja lähikontaktit muiden ihmisten kanssa rasittavat hermostoa ja saattavat kuormittaa elimistöä jopa useita vuorokausia kestävään ylivireys- ja/tai uupumustilaan. Aspergeriin liittyvät oireet vaihtelevat lievistä täysin invalidisoiviin. Aspergerin oireyhtymään liittyy usein myös erityisiä vahvuuksia, joista tyypillisimpiä ovat äärimmäinen rehellisyys ja oikeudentunto, hyvä yksityiskohtien taju, ja kiinnostus monimutkaisiin vuorovaikutusjärjestelmiin. Autismin kirjon tiloista väitellyt Hans Asperger havaitsi jo 1940-luvulla, että monella merkittävällä tiedemiehellä oli Aspergerin oireyhtymä. Nykytutkijat ovat esittäneet, että muun muassa Albert Einstein ja Charles Darwin olivat autismin kirjon henkilöitä. (www. Suomen Asperger yhdistys-sivut, 2016.)

Aspergerin oireyhtymään kuuluu haastavan käyttäytyminen. Normaaliin elämään liittyvät negatiiviset tunnetilat ja tunteenpurkaukset eivät ole haastavaa käyttäytymistä. Esimerkiksi satunnainen mielipahan aiheuttaminen toiselle ihmiselle ei ole haastavaa käyttäytymistä, kun taas puolestaan toistuva mielipahan aiheuttaminen joka ei vähene normaalin vuorovaikutuksen keinoin voi olla haastavaa käyttäytymistä. Eri-tyistä tukea tarvitsevan henkilön vamma tai rajoite voi aiheuttaa käyttäytymistä, joka on hänelle ominaista käyttäytymistä ja tällainen yksilöllinen käyttäytymispiirre ei ole haastavaa käyttäytymistä. Jatkuva levoton hyppeleily tai ääntely voi häiritä muita ihmisiä, mutta se ei ole haastavaa käyttäytymistä.

(www.autismisäätiö-sivut, 2016.)

Haastava käytös ilmenee haastavana käytöksenä fyysisesti, psyykkisesti tai sosiaalisesti. Haastava käyttäytyminen on haasteellista henkilölle itselleen, mutta myös hä-

nen ympäristölleen. Pitkittyessään haastava käytös voi aiheuttaa mielenterveysongelmia henkilölle itselleen tai hänen läheisilleen. Henkilön sosiaalinen kanssakäyminen rajoittuu ja tämä voi johtaa eristyneisyyteen. Haastava käytös voi kuormittaa perhettä niin että se hajoaa tai perheeseen voi syntyä taloudellisia ongelmia, jos henkilö hajottaa omaisuutta käyttäytymisellään. Haastavasti käyttäytyvän lapsen vanhempien uravalinnat voivat vaikeutua tai vanhempi voi joutua valitsemaan kotielämän työelämän sijaan jäädessään hoitamaan kotiin haastavaa lasta. Haastavasti käyttäytyvä henkilö voi satuttaa itseään tai muita henkilöitä. (www.autismisäätiö-sivut, 2016.)

5 KUNTOUTTAVA ARKI

Tutkija Salla Siparin 2008, 70 tutkimuksessa Kuntouttava arki lapsen tueksi, lasten ja nuorten kuntoutus määritellään niin että kuntoutuja on oppija ja kuntoutuminen on oppimista. Siparin mukaan arki ei itsessään kuntouta vaan arjessa tapahtuva yhteistoiminta, arjessa mukana olevat ihmiset ja heidän yhteistoimintansa. Lasten kohdalla kuntouttavaksi arjeksi määritellään lapsen kodin, päiväkodin ja koulun toiminta, johon kuntoutus liitetään. Siparin mukaan lapsen kuntoutuksen päämääräksi määritellään lapsen mahdollisimman omatoiminen selviäminen arjen toiminnoista sekä mahdollisuus osallistumiseen.

Kuntouttava arki käsitettä käytetään pääasiassa kuntien ja kaupunkien varhaiskasvatussuunnitelmissa. Kuntouttava arki koostuu toiminnallisuudesta, yhteisöllisyydestä, arjen askareista ja erityisestä tuesta. Lapsen kehitystä tukeva ensisijaisesti perhe ja sosiaalinen verkosto. Lapsen kehityksen tueksi yhteiskunta tarjoaa monenlaisia palveluja. Osa palveluista on peruspalveluja ja osa erityispalveluja. Erityistä tukea lapsen ja perheen katsotaan tarvitsevan silloin kun peruspalvelut eivät riitä. (Sipari 2008, 23,115.)

Lasten kasvun ja kehityksen erityiseen tukeen liittyy eri henkilöiden välinen vuorovaikutus, oli kyse lapsen ja ammattilaisen, vanhemman ja ammattilaisen tai eri alan

ammattilaisten välisestä vuorovaikutuksesta. Lapsen erityinen tuki toteutuu aina vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutteisen yhteistyön tulee perustua keskinäiseen kunnioitukseen ja luottamukseen. Jotta yhteistyö voisi toteutua tasavertaisena kumppanuutena, tulee vanhempien tulla kuulluiksi. Vanhempien kuulluksi tuleminen mahdollistaa osallistumisen kuntoutukseen sekä omien näkemysten esille tulon. Toimiva yhteistyö ja kuulluksi tuleminen luovat tilanteen joka mahdollistaa sen, että lapselle kyetään luomaan yhdessä tavoitteet, niin että ne nivoutuvat tiiviisti perheen arkeen. Näin arjen kuntoutus mahdollistuu ja kuntoutuksessa voidaan huomioida perheen arki ja jaksaminen. Perheen näkökulmasta arkielämän ja perheen jaksamisen huomioiminen lisää perheen voimavaroja, ja kuntoutus tulee hyödylliseksi. (Launiainen & Sipari 2011, 51.)

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyöni pyrkimyksenä on toteuttaa kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Opinnäytetyöni tavoitteena on koota ja tuoda esille tietoa Aspergerista ja arjen haasteista sosi-aali- ja terveystieteiden ammattilaisille ja opiskelijoille, jotka työskentelevät Asperger-lasten kanssa.

Satakunnan Ammattikorkeakoulu voi hyödyntää opinnäytetyöni tuloksia opetus-suunnitelmassaan, sillä kuntouttavan arjen huomioiminen osana kuntoutujan kuntoutusprosessia on merkityksellistä.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymys:

Miten kuntouttavassa arjessa kyetään tukemaan erityistä tukea tarvitsevaa alakouluikäistä haastava käytöksistä Asperger-lastaa?

7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

7.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Opinnäytetyön lähestymistapa on narratiivinen kuvaileva kirjallisuuskatsaus eli ns. yleiskatsaus, jossa ei ole tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä. (Salminen 2011, 6,7). Työssäni valikoin teoriaosan viitekehysten niin että se liittyy tutkimusongelmaan. Kirjallisuuden valinnassa en käyttänyt yli 10 vuotta vanhaa kirjallisuutta.

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus koostuu neljästä vaiheesta: tutkimuskysymyksen muodostaminen, aineiston keruu, aineiston kuvailu ja tulosten tarkastelu. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 292, 294).

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tulosten analysoimiseen voidaan käyttää kvantitatiivisen tai kvalitatiivisen tutkimuksen analyysimenetelmiä. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tekijä päättää millä kiinnittää lukijan mielenkiinnon tulosten analyysissä. (Kangasniemi ym. 2013, 296-297.)

7.2 Sisällön analyysi tutkimusmenetelmänä

Sisällönanalyysi on laadullisen aineistolähtöisen tutkimuksen perusprosessi. Se on menetelmä, jonka avulla voidaan analysoida suullista kommunikaatiota ja kirjoitettua sekä tarkastella tapahtumien ja asioiden yhteyksiä. Sisällönanalyysillä aineisto tiivistetään niin että ilmiötä kyetään kuvailemaan yleistettävästi ja lyhyesti. Sisällönanalyysissä aineistosta erotetaan samanlaisuudet ja erilaisuudet. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 21-23.)

Prosessina aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jaotella analyysiyksikön valintaan, aineistoon tutustumiseen, aineiston pelkistämiseen, aineiston luokitteluun ja tulkintaan sekä analyysin luotettavuuden arviointiin. (Latvala, Vanhanen-Nuutinen 2003, 24-36.)

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen toteutin asettamalla tutkimuskysymyksen, tutustuin aineistoon, valitsin aineiston ja tuotin valitun aineiston perusteella laadullisen kuvailevan vastauksen. Työssäni analysoin aineistoa kvalitatiivisella eli laadullisella menetelmällä. Analysoinnin toteutin sisällön analyysi tutkimusmenetelmän avulla.

7.3 Aineiston hankinta

Kirjallisuuskatsauksen aineiston haussa käytin kahta tietokantaa Terveysportti ja Melinda, manuaali-hakua Google Scholarista sekä Kotkan kaupungin kirjastopalveluita. Sisäänottokriteerit tietokannoissa olivat hakusanoilla löydetty tulokset, julkaisun aikaväli vuosina 2006–2016, suomenkielinen julkaisu sekä tekstin saatavuus ilman lisäkuluja. Poissulku-kriteerit olivat ennen vuotta 2006 julkaistut tutkimukset, muut kuin suomenkieliset julkaisut.

Terveysportista löysin haulla Asperger ja kuntoutus 19 julkaisu tulosta, joista valitsin yhden, joka sisälsi tietoa Aspergerin oireyhtymästä ja kuntouttavasta arjesta.. Melinda haulla Asperger-lapsi ja kuntoutus löytyi 1 julkaisu jonka valitsin työhöni, sillä tämä sisältää tietoa Aspergerista ja lasten kuntoutuksesta. Google Scholar haulla kuntouttava arki ja Asperger-lapsi ja toimintakyky löytyi 6 tulosta, joista valitsin 2 julkaisua, jotka käsittelevät kuntouttavaa arkea, Aspergerin oireyhtymää sekä toimintakykyä. Kirjastohaulla kuntoutus ja Asperger löytyi kaksi teosta, jotka valitsin työhöni, sillä teokset sisältävät tietoa Aspergerin oireyhtymästä ja lasten kuntoutuksesta sekä toimintakyvystä.

Tekijät, vuosi	Tietokanta	Lähde
Attwood, T. 2012	Melinda	Aspergerin oireyhtymä lapsuudesta aikuisuuteen Lähdekirja
Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009	Kirjasto	Autismin kirjo ja kuntoutus Lähdekirja

Lempinen, H. 2011	Google scholar	Autistisen lapsen vanhempien tukeminen: opas lapsen hoitoon osallistuville Opinnäytetyö AMK
Lääketieteellinen Aikakauskirja Moilanen, I., Mattila, M-L., Loukusa, S & Kielenen M. 2012	Terveysportti	Autismikirjon häiriöt lapsilla ja nuorilla Artikkeli
Ozonoff, S., Dawson, G., McPartland, J. 2009	Kirjasto	Aspergerin syndrooma ja hyvätasoinen autismi Lähdekirja
Rahkola, M. 2007	Google Scholar	Asperger-lapsen tukimoodot vanhempien kokemana Pro Gradu

8 TULOKSET

Autismin kirjon lapsi on haastava koko perheelle ja elämä hänen kanssaan voi olla hyvinkin rankkaa. Lapsen sairaus ja vamma aiheuttavat aina perheessä kriisin. Eri-tyistä tukea tarvitsevan lapsen vanhempia voi ahdistaa epätietoisuus lapsen tulevaisuudesta sekä omasta roolistaan lapsen kuntoutuksessa. Ilman asiantuntijan tukea perheen elämä saattaa olla kaaottista. Lapsen syömis-, nukkumis- ja oppimisvaikeudet heijastuvat perheen arkeen. Kun löydetään keinoja perheen arjen avuksi vanhemmille jää aikaa muuhunkin kuin lapsen jatkuvaan valvomiseen ja hänen peränsään juoksemiseen. (Rahkola 2007,6,7.)

Autistisen lapsen kielen kehitys perustuu ensisijaisesti näköaistiin. Autistisen lapsen kuulon kautta havaittu maailma ei anna lapselle merkitystä ja tämän vuoksi lapsi keskittyy visuaalisiin viesteihin. Autistisen ihmisen on vaikea käyttää kieltä tunteidensa ilmaisuun ja tästä johtuen hän saattaa turvautua vastustamiseen ja raivoamiseen. Autismiin liittyy myös ei-kielellisen ilmaisun puutteita ja tämän vuoksi henkilön voi olla vaikeata ymmärtää toisten ihmisten eleitä ja ilmeitä. Henkilöllä saattaa

myös olla taipumus ajatella, että kaikki ihmiset tietävät saman minkä hänkin. (Kerola, Kujanpää & Timonen, 2009, 59,60,61.)

Tutkija Tony Attwoodin 2012 teoksessa Aspergerin oireyhtymä lapsuudesta aikuisuuteen Temple Grandin kuvailee kokemuksiinsa vaikeudestaan kielelliseen ja ei-kielelliseen ilmaisuun ja ymmärrykseen:

”Parin viime vuoden aikana olen tullut tietoisemmaksi eräänlaisesta sähköstä, joka kulkee ihmisten välillä. Olen huomannut, että kun useita ihmisiä on kokoontunut yhteen ja heillä on hauskaa, heidän puheensa ja naurunsa noudattavat tiettyä rytmiä. He nauravat kaikki yhdessä ja sitten he puhuvat hiljaa, kunnes tulee seuraavan naurukierroksen aika. Minun on ollut vaikea sopeutua tähän rytmiin ja yleensä keskeytän muita huomaamatta virhettäni. Ongelma on siinä, etten pysty seuraamaan tuota rytmiä..(Attwood, 2012, 202.)

Autistisen henkilön on vaikea tunnistaa tunnetilojaan sekä sisäisiä aistimuksiaan. Autistisen henkilön aistipulmien taustalla saattaa olla aistikanavien liiallinen tai liian vähäinen reagointi ärsykkeisiin. Aistitiedon käsittelyongelmat ovat sensorisen integraation häiriöitä jotka näyttäytyvät aistisäätelyn häiriöinä, aistipohjaisina motorisina häiriöinä sekä aistimusten erottelukyvyn häiriöinä. Usein autistinen henkilö tulee riippuvaiseksi niistä ärsykkeistä, joita hän kykenee sietämään. AS-henkilöllä saattaa esiintyä myös toiminnanohjauksen ongelmia. Toiminnan ohjaus on kykyä suunnitella seuraava toiminto sekä erilaisten toimintojen järjestys. Autistisella henkilöllä on vaikeuksia toiminnan ohjauksessa ja tämä näyttäytyy henkilön taipumuksena jäädä jumiin yhteen toimintaan ja toistaa sitä aina uudelleen. Päivä-työjärjestys ohjaavat seuraavaan toimintoon siirtymisessä (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 93,97,98.)

Ozonoff, Dawson & McPartland 2009 teoksessaan Aspergerin syndrooma ja hyväta-soinen autismi toteavat että monilla Aspergerin oireyhtymän omaavilla lapsilla on vaikeuksia ikätovereidensa kanssa, lapsia kiusataan ja jätetään huomioimatta. Monet autismin kirjon lapset tuntevatkin itsensä yksinäisiksi. Aspergerin oireyhtymä näyttäytyy henkilön vaikeutena olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutuksen pulmat näyttäytyvät niin että henkilön on vaikea ymmärtää mitä sosiaalisissa tilanteissa pitää tehdä tai sanoa. Henkilöt, joilla on Aspergerin syndrooma, vaikuttavat

usein siltä, etteivät he välitä muiden ihmisten tunteista ja ajatuksista. (Ozonoff, Dawson & McPartland 2009, 16.)

Autismikuntoutusta toteutetaan mm. kehittämällä kommunikaatiota visuaalisin keinoin sekä jäljittely-, vuorovaikutus- ja sosiaalisten taitojen sekä tunteiden tunnistamista kehitetään. Nykykäsityksen mukaan autismikirjon häiriön omaavan lapsen arjen tulisi olla kasvatuksellista kuntoutusta, johon tarvittavat yksilö- ja ryhmäterapiat, kuten puhe- ja toimintaterapia nivoutuvat. Autismikirjon lapsen haasteisiin kyetään vastaamaan parhaiten toteuttamalla terapiat arkiympäristössä eli lapsen kotona, päiväkodissa ja koulussa yhteistyössä vanhempien ja muiden läheisten ihmisten kanssa. Päiväkodin ja koulun erityisryhmissä on mahdollisuus lapsen kuntouttamiseen ja opettamiseen. Mikäli lapsi sijoitetaan tavalliseen ryhmään, on varmistettava, että henkilökunta saa tarvitsemansa ohjauksen ja tuen hänen kohtaamiseensa. Tarvittaessa lapselle tulee järjestää henkilökohtainen avustaja. (Moilanen, Mattila, Loukusa, & Kielinen 2012.)

Kerola ym. 2009 tuovat esille, että Aspergerin oireyhtymä saattaa näyttäytyä lapsen käyttäytymisessä jo varhain, mutta koulun alettua oireet ovat selkeimmillään. Koulussa vaikeudet näkyvät sosiaalisissa suhteissa, ryhmätoissa jne. Lapsen on vaikeata asettua toisen asemaan ja tulkita mitä toinen tuntee ja ajattelee. Lapsen käytös saattaa olla koulussa ja arjessa sopimatonta. Lapsi alkaa tiedostamaan erilaisuutensa, mikä puolestaan voi ahdistaa ja masentaa häntä. Mikäli lapsi osaa koulun aloittaessaan lukea ja kirjoittaa koulunkäynti saattaa turhauttaa häntä. Koulu ei tarjoa tällöin lapselle riittävästi teoreettisia taitoja. Sosiaalisten taitojen harjoittelu koulussa puolestaan on AS-lapselle vaikeata ja hän ei arvosta kyseisten taitojen harjoittelua. AS-lapsen motorisiin ongelmiin liittyvät pulmat saattavat näyttäytyä vaikeuksina osallistua liikunta tunnille, vääränä kynäotteena, ruokailun hitautena väärän haarukkaotteen vuoksi jne. Muut oppilaat saattavat huomioda, että AS-lapsi ärsyyntyy helposti ja he saattavat hännätä häntä tahallisesti. AS-lastasta kiusataan koulussa epätasaiten taitojen ja erikoisen puhutavan vuoksi. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 182.)

Rahkola 2007 tuo esille sen, että koulussa välitunnit ovat AS-lapselle suurimpia haasteita, kun hänen tulisi selviytyä muiden oppilaiden seurassa koulun pihalla. Ta-

valliselle lapselle välitunnit luovat mahdollisuuksia rentoutumiseen, mutta autistiselle lapselle ne ovat stressaavia. (Rahkola 2007, 22.)

Tutkija Attwoodin mukaan Asperger-lapset kehittyvät parhaiten sellaisten opettajien kanssa, jotka aidosti ymmärtävät lasta. Tällaisten opettajien työskentelyssä näkyy joustavuus, he pitävät lapsesta, kunnioittavat häntä sekä heillä on kyky havaita lapsen oppimisprofiili. AS-lapset hyötyvät kodin ja koulun hyvästä yhteistyöstä. Koulun ja kodin välillä on hyvä vaihtaa päivä- ja lokikirjaa johon on laadittu lukujärjestys kotitehtävien tekoa varten. Kotona ja koulussa on hyvä luoda lapselle työskentelytila, jossa lapsen oppiminen ja keskittyminen olisi mahdollisimman suotuisaa. (Attwood 2012, 250.)

Moilanen ym.2012 mukaan autismikirjon häiriön omaavien lasten kuntoutuksen suunnittelu ja toteutus, on yhteistyötä vanhempien ja eri alojen ammattilaisten välillä. Kuntoutuksessa huomioidaan yksilöllisesti lapsen kyvyt. Kuntoutuksessa vanhempien ohjaus on tärkeää.

Autismikirjon häiriön omaava lapsi tarvitsee apua ympäristön jäsentämisessä kotona, päiväkodissa ja koulussa. Päivittäisen toimintaympäristön, aikataulujen ja sosiaalisten tilanteita on hyvä selkeyttää esimerkiksi kuvin ja toistuvien rutiinein. Toiminnalliset tuokiot parantavat keskittymiskykyä ja tarjoavat lapselle kehollisia aistiärsykeitä, jotka tukevat oppimista. Autismikirjon häiriön omaava lapsi oppii yleensä tehokkaammin muilla keinoilla kuin kuuntelemalla. Toiminnanohjauksen vaikeudet näkyvät lapsen arjessa, ja itsenäiseen harjoitteluun on hyvä lasta kannustaa. Palkkioita voidaan käyttää oppimisen tukena, sillä painostaminen ahdistaa lasta. Oppimisen ja opiskelun tukemiseksi lapsi voi tarvita ohjattua oppimista neuropsykiatriaan perehtyneeltä henkilöltä. (Moilanen, Mattila, Loukusa & Kielinen 2012.)

Lempinen, 2007 kuvaa opinnäytetyössään Autistisen lapsen vanhempien tukeminen: opas lapsen hoitoon osallistuville kuinka arkipäivässä tapahtuva kuntoutus on tehokain autismin kuntoutusmuoto ja ympäristön erityisesti vanhempien sitoutuminen lapsen kuntoutukseen tuottaa parhaimmat kuntoutustulokset. Lempisen mukaan lapsen osallistuminen perheen arkeen on kuntouttavaa toimintaa.

Lempisen laatimassa oppaassa on, tietoa miten tuetaan lasta arkipäivän tilanteissa kuten peseytymisessä, ruokailussa, kynsien leikkuussa, pukeutumisessa ja riisumi-

sessä. Oppaassa annetaan ohjeita kuvien etsimiseen ja kuvataulujen laatimiseen. Oppaassa kerrotaan miten tärkeitä lapsen itsenäistymisen ja itsetunnon kannalta on se, että hän kykenee toimimaan ilman aikuisen jatkuvaa kehotusta. Opas sisältää tietoa, miten lapsen omatoimisuutta opetetaan lapsen ikätason mukaisesti ja miten kuntoutuksella pyritään helpottamaan autismiin liittyviä piirteitä. Oppaan mukaan arkipäivässä tapahtuva kuntoutus on tehokkain autismin kuntoutusmuoto ja ympäristön erityisesti vanhempien sitoutuminen lapsen kuntoutukseen tuottaa parhaimmat kuntoutustulokset. Lapsen kehuminen ja palkitseminen ovat oleellinen osa lapsen motivoimisessa kuntoutumisensa. Lapsen osallistuminen perheen arkeen on kuntouttavaa toimintaa. (Lempinen 2007, 3.)

Rahkolan mukaan Asperger-lasten piirteet ilmenevät eriasteisina. Oppimisen ja kuntoutuksen suunnittelussa on huomioitava oppilaan yksilölliset erityistarpeet ja suunnittelu vaiheessa tarvitaan usein eri tahojen yhteistyötä. Moniammatillisella yhteistyöllä kyetään parhaiten auttamaan AS-lastia. Perhe sekä opettaja tarvitsevat tietoa Aspergerin oireyhtymästä sekä tarvitsemaansa tukea ja ohjausta. AS-lasten kasvataminen vaatiikin asiantuntemusta. Tärkeätä on, että kaikki lapsen kuntouttajat ja opettajat tuntevat oman roolinsa kuntoutuksen kokonaisuudessa. Moniammatillisessa yhteistyössä on tärkeätä, tietää kenelle vastuu kuntoutuksesta kuuluu. Tehtävä sopii hyvin vanhemmille, sillä heillä on koko lapsen elämänkaaren ajalta tietoa lapsensa kehityksestä. Ammatti-ihmisten on hyvä nähdä vanhemmat yhteistyökumppaneina lapsen kuntoutuksessa. AS-lapsen kuntoutuksessa ei pyritä oireyhtymään liittyvien ongelmien parantamiseen, vaan pyrkimyksenä on parempi kanssakäyminen ympäristön kanssa sekä parempi elämänhallinta. (Rahkola 2007, 23.)

8.1 Haastava käytöksen AS-lapsen kohtaaminen ja tukeminen

Kerola ym.2009 toteavat teoksessaan, että aikuiset sekä vanhemmat joutuvat kieltämään ja komentamaan enemmän autismin kirjon henkilöä, jolla on keskittymisvaikeuksia, ylivilkkautta sekä puheen ymmärtämisen vaikeutta. Tutussa tilanteessa yleensä selvittää mutta uudessa tilanteessa ongelmat näyttäytyvät. Tällaisessa tilan-

teessa henkilö on joustamaton ja hän tukeutuu turvallisiin rutiineihin. Tilanteissa tuleekin pysähtyä miettimään, onko kysymyksessä haastava käyttäytyminen vai onko kysymyksessä muu haaste esim. aistipulma, fyysinen ongelma tai kommunikoinnin ongelma. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009. 144.)

Tutkija Attwood toteaa teoksessaan Aspergerin oireyhtymä lapsuudesta aikuisuuteen, kun tavallisilla lapsilla ja aikuisilla on negatiivisia tunteita esim. surua tai ahdistusta he kykenevät laajan sanavarastonsa avulla ilmaisemaan tunteitaan. AS-henkilöllä tunteiden kuvaamiseen käytettävä sanavarasto on rajallinen ja muut ymmärtävätkin heidät helposti väärin. Attwood suosittelee huomioimaan sen, että kun yritetään hillitä suuttunutta lasta jotkut asiat saattavat suuttuttaa häntä entisestään. Näitä asioita ovat mm. haastaminen, äänen korottaminen, sarkasmi ja tunteilu. Tällöin AS-lapsen ajattelu muuttuu entistä jäykemmäksi ja hänen kykynsä suuttumuksen lievittämiseksi heikkenevät. Lisäksi Attwood suosittelee AS-lapsen ollessa raivostunut puhumaan hänelle hiljaisella ja vakuuttavalla äänellä. Näin pyritään kiinnittämään lapsen huomio toisaalle, jolloin hänelle luodaan mahdollisuus purkaa tunteitaan rakentavalla tavalla. (Attwood 2012, 137,140,141.)

Kerola ym. 2009 mukaan haastavaa käyttäytymistä voidaan ymmärtää jäävuorivertauksen avulla eli näkyvä haastava käytös, esim. lyöminen tai tavaroiden heitteleminen, ovat jäävuoren huippu. Jäävuoren huippu nähdään ja kuullaan arjessa. Lapsen näkyvän käytöksen syyt ovat kuitenkin syvemmillä jäävuoren alla. Puuttumalla oireisiin, jäävuoren huippuun saatetaan saada hetkellisiä tuloksia aikaiseksi. Tällöin haastava käyttäytyminen saattaa loppua, mutta tilalle tulee mahdollisesti uusi, edellistäkin vaikeampi käyttäytymismuoto. Kun halutaan todellista muutosta haastavaan käyttäytymiseen, on pysähdyttävä ja käytettävä aikaa selvittämiseen mikä aiheuttaa haastava käyttäytymistä. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 144.)

Aistimusten jäsentymisen ongelmat saattavat aiheuttaa Kerolan ym..mukaan erikoisia käyttäytymismalleja. Ennen aistipulmien aiheuttama erikoinen käytös tulkittiin häiriökäyttäytymiseksi. Nykypäivänä on ymmärrys, että osa käyttäytymisen ongelmista johtuu aistitiedon jäsentymättömyydestä. Ongelmat ovat siis neurobiologisia. Kun autistinen henkilö, jonka tuntoaisti toimii poikkeavasti lyö tai nipistelee toista henkilöä, hän ei välttämättä tiedä, että sellainen tuntuu pahalta

Joillekin autistisille henkilöille kommunikoinnin ongelmat aiheuttavat haastavaa käyttäytymistä. Haastava käyttäytyminen saattaa olla keino kommunikoida ja saada ilmaistua itseään. Tällöin henkilölle tulee luoda jonkinlainen kommunikointikeino. Autistista henkilöä opetetaan tarvittaessa kuvien avulla ja näin saadaan tietoa mitä hän haluaa, miltä hänestä tuntuu jne.

Oman toiminnan ohjaamisen haasteet voivat näyttäytyä lapsen käytöksessä riehumisena, kiljumisena jne. Käyttäytymisen taustalla saattaa olla syynä se, ettei lapsi osaa eteenpäin seuraavaan tehtävään. Tällöin lapsi tarvitsee jonkun avukseen ohjaamaan toimintaansa. Päivästruktuureilla, selkeillä toimintaohjeilla, kommunikointikeinojen opettamisella sekä hyväksyttävää käyttäytymistä vahvistamalla saadaan haastavaa käyttäytymistä vähennettyä.

Stressi on aina mukana haastavassa käyttäytymisessä ja sen vastalääkkeenä toimii rentoutuminen. Haastavan käyttäytymisen kohtaaminen on raskasta ja ärtymyksessä aikuisen antamat rangaistukset saattavat olla kovia. Kovien rangaistuksen seuraukset ovat eniten kielteisiä, sillä niiden teho on heikko. Rentoutumisen opettelu on tärkeätä haastavasti käyttäytyvälle henkilölle ja rentoutuminen onkin tärkeätä silloin kun henkilöä ahdistaa, hermostuttaa tai pelottaa (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009,31, 40, 139, 144.)

Ozonoff, ym 2009 tuovat esille, silloin kun on löydettävissä syitä haastavan käytöksen taustalta, tulee tämän jälkeen pyrkiä muuttamaan tilannetta niin että haastava käytös vähenee. Tilanteita jotka voivat aiheuttaa haastavaa käyttäytymistä on mm. tilanteet joissa lapsi ei ymmärrä tapahtumaa tai tilannetta. Tällöin tulee pyrkiä siihen, että tilannetta helpotetaan niin että se on lapselle ymmärrettävämpi, rutiininomaisempi ja ennustettavissa oleva. Haastavaa käytöstä saattaa aiheuttaa myös tilanteet jossa stimulaatiota on liikaa tai liian vähän. Tällöin voi pyrkiä välttelemään toiminnan vaikeimpia puolia niin että se olisi lapselle hyväksyttävämpää.

Haastavaa käyttäytymistä kohdattaessa lapselle tulee opettaa positiivisempi ja hyväksyttävämpi tapa kertoa mitä hän haluaakin kertoa. Haastavaa käyttäytymistä lähestytään niin että opetellaan myönteisyyttä eli vahvistetaan myönteistä käyttäytymistä. Lapsen kanssa harjoitellaan uutta kommunikointitapaa. Lapsen kanssa harjoitellaan myös uutta käytösmallia, ennen tilannetta jossa sitä todennäköisesti tarvitaan. Tilanteen tullessa eteen lasta muistutetaan käyttämään uutta käytösmallia. Lapselle var-

mistetaan, että uusi, opittu kommunikointitapa on yhtä tehokas kuin vanha tapa. Tämän jälkeen varmistetaan, ettei haastavasta käytöksestä ole enää hyötyä lapselle.

(Ozonoff, Dawson &McPartland 2009, 124-129.)

9 YHTEENVETO JA POHDINTAA

Tarkasteltaessa kirjallisuuskatsauksen aineistoa löysin selittäviä tekijöitä AS-lapsen haastavan käytöksen taustalta. AS-henkilön haastavan käytöksen taustalla saattaa olla sosiaaliset ongelmat, kommunikoinnin ongelmat, aistipulmiin liittyvät haasteet, toiminnan ohjauksen ongelmat. Aineistosta löytyi yhdistävänä tekijänä lisäksi stressin yhteys haastavan käytöksen syntyyn.

Julkaisuja analysoidessani löysin yhteneväisesti tietoa haastavan käyttäytymisen vaikutuksista AS-lapsen arkielämään. Haastava käytös aiheuttaa lapselle stressiä, häiriökäyttäytymistä, kommunikoinnin haasteita ja sosiaalisia ongelmia. Ongelmat vaikuttavat AS-lapsen suorituksiin, osallisuuteen sekä kehon toimintoihin. Haastava käyttäytyminen vaikuttaa mm. ruumiin ja kehon toiminnoista aistitoimintoihin ja mielentoimintoihin. Suoritusta ja osallistumista tarkasteltaessa AS-lapsen haastava käyttäytyminen rajoittaa mm. tiedon soveltamista, henkilöiden välistä vuorovaikutusta ja ihmissuhteita, yhteisöllisyyttä ja sosiaalista elämää.

Mielestäni kuntoutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa on tärkeää tunnistaa vammaisten ja sairaiden ihmisten todelliset tarpeet ja se että saadaan riittävästi tietoa yksilön toimintakyvystä ja toimintarajoitteista. Aspergerin oireyhtymän omaavaa lasta kyetään tukemaan parhaiten, kun ymmärretään, että Aspergerin oireyhtymässä esiintyy laaja-alaisia toimintakykyrajoitteita sekä haastavaa käyttäytymistä.

Opinnäytetyön tulokset vahvistivat ymmärrystäni siitä, että kuntouttavassa arjessa kyetään tukemaan erityistä tukea tarvitsevaa lasta ja nuorta. Alakouluikäisen haastava käytöksen Asperger-lapsen elämä voi olla hyvinkin haastavaa, ja onkin tärkeää että kuntouttavassa arjessa kyetään lasta tukemaan luomalla lapsen arkeen päi-

västruktuurit, selkeät toimintaohjeet sekä opettamalla lapselle kommunikointikeinoja. AS-lapsen kuntoutuksen onnistumisen kannalta on tärkeitä, että lapsen tarvitsema tuki kyetään toteuttamaan arkiympäristössä eli lapsen kotona ja koulussa yhteistyössä vanhempien ja muiden läheisten ihmisten kanssa. Mielestäni ammatti-ihmisten on hyvä nähdä vanhemmat yhteistyökumppaneina lapsen kuntoutuksessa.

9.1 Opinnäytetyön luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida tutkimuksen reliabeliuuden (mittauksen toistettavuuden) ja validiuden (pätevyyden) perusteella. Reliaabelius voidaan todeta mm. kun kaksi arvioijaa päätyy samaan tulokseen. Validius voidaan todeta arvioimalla, onko tutkimusmenetelmällä saatu mitattua sitä, mitä oli tarkoituskin mitata. (Hirsjärvi., Remes., Sajavaara 2008,227.)

Tutkijan tarkka selostus laadullisen tutkimuksen toteuttamisesta kohentaa tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara,. 2008, 227.)

Opinnäytetyöni luotettavuutta voidaan arvioida validiuden perusteella. Opinnäytetyössäni käyttämälläni tutkimusmenetelmällä sain mitattua mitä tarkoitukseni oli mitata, miten kuntouttavassa arjessa kyetään tukemaan erityistä tukea tarvitsevaa alakouluikäistä haastava käytöksistä Asperger-lastaa.

Pyrin selostamaan tarkasti opinnäytetyöni aineistolähtöisen sisällönanalyysin prosessin: analyysiyksikön valinnan, aineistoon tutustumisen, aineiston pelkistämisen, aineiston luokittelun ja tulkinnan sekä analyysin.

9.2 Johtopäätökset

Mielestäni haastavaan käytökseen on aina hyvä löytää vaihtoehtoisia käyttäytymismuotoja, sillä haastava käytös voi vaarantaa lapsen kehityksen ja kasvun. Haastava käytös kuormittaa usein AS-lapsen läheisiä ja muita hänen arjessaan olevia henkilöi-

tä, ja tämän vuoksi haastavan käytöksen ehkäisyyn on hyvä löytää keinoja. Keinoja muutokseen on löydettävissä silloin kun lapsen kuntouttava arki on suunniteltu lapsen ja perheen arkielämään soveltuviksi.

9.3 Ammatillinen kasvu

Koen että opinnäytetyöni on vahvistanut osaamistani kuntoutuksen ohjaajan ammattiin. Opinnäytetyöni myötä ymmärrykseni kuntoutujan kohtaamisesta asiakaslähtöisesti huomioon ottaen kuntoutujan elinympäristö (koti ja koulu) sekä arki on vahvistunut. Ymmärrykseni neurokognitiivisista erityisvaikeuksista on lisääntynyt. Prosessina opinnäytetyö on ollut haastava, mutta palkitseva.

LÄHTEET

Attwood, T.2012. Aspergerin oireyhtymä lapsuudesta aikuisuuteen. 137,140,141, 202, 250

Autismisäätiö www-sivut. Viitattu 23.5.2016

<http://www.autismisaatio.fi/haastavakayttaytyminen/materiaalipankki/>

Ekman, H. 2015. ICF apuna vaikuttavuuden arvioinnissa Haaste-analyysityökalun siltaaminen ICF-viitekehyksessä. Diakonia-Ammattikorkeakoulu, 20-22

Finlex www-sivut. Viitattu 24.4.2016 <http://www.finlex.fi>

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara P. 2008. Tutki ja kirjoita, 226

Huttunen, M. 2015. Aspergerin oireyhtymä. Lääkärikirja Duodecim

Järvikoski, A.& Härkäpää, K.2011, Kuntoutuksen perusteet. 16

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S., Pietilä, A., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuus-katsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsennettyyn tietoon. Hoitotiede 25 (4), 291–301.

Kansaneläkelaitoksen (Kelan) www-sivut. Viitattu 1.3.2016 <http://www.kela.fi>

Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. PS-kustannus: Jyväskylä, 30, 40, 59, 60, 61, 93, 97, 98, 139, 144, 167, 169, 182, 218

Koskentausta, T., Sauna-aho, O., Varkila-Saukkola, L. 2013 Lääkärilehti Artikkelit 8/13

Kuntoutusportti www-sivut. Viitattu 24.4.2016 <http://www.kuntoutusportti.fi>

Latvala, E., Vanhanen-Nuutinen, L. 2003. Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa S Janhonen & M Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteissä. WSOY, 21-36

Launiainen, H & Sipari, S. 2011. Lapsen hyvä kuntoutus käytännössä. Vajaaliikkeisten Kunto Ry. 6, 8, 51, 87

Lempinen, H. 2011. Autististen vanhempien tukeminen: opas lapsen hoitoon osallis-
tuville. Opinnäytetyö AMK. 3

Moilanen, I., Mattila, M-L., Loukusa, S & Kielinen M. 2016. Autismin kirjon häiriöt lapsilla ja nuorilla. Suomalainen lääkäriseura Duodecim. Artikkelin tunnus: duo10395

Ozonoff, S., Dawson, G., McPartlans, J. 2009 Aspergerin syndrooma ja hyvätasoinen autismi. 16, 124-129

Rahkola, M. 2007. Asperger-lapsen tukimuodot vanhempien kokemana Pro Gradu. 6, 7, 22, 23

Salminen, A. 2011 Mikä kirjallisuuskatsaus? Vaasan yliopiston julkaisuja. 6,7

Sipari, S. 2008 Kuntouttava arki lapsen tueksi, 6, 16, 23, 26, 70, 115

Suomen Asperger yhdistys www-sivut. Viitattu 12.8 2016 <http://asy.fi>

Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) www-sivut. Viitattu 2.3.2016 <http://stm.fi>